

VAALIEN SUPERVUOSI POLARISOITUNEEN POLITIIKAN PURISTUKSISSA

Vuonna 2024 järjestetään enemmän vaaleja kuin koskaan, samanaikaisesti kun politiikan vastakkainasettelut ovat voimistuneet. Sukupuoli on polarisaation tuorein ulottuvuus. Eri puolilta maailmaa saatujen tutkimustulosten mukaan miehet kannattavat entistä enemmän oikeistoa, naiset vasemmistoa ja vihreitä.

Kesäkuun eurovaalien ja Yhdysvaltojen tulevien presidentinvaalien ohella vuonna 2024 järjestetään vaalit yli 60 valtiossa, mikä on tähänastinen ennätys demokratian historiasa. Monessa maassa vaalikontekstia leimaa voimakas vastakkainasettelu poliittisten kilpailijoiden välillä ja kannattajien jakautuminen toisiinsa vihamielisestikin suhtautuviin ryhmiin.

Samanaikaisesti osa äänestäjäkunnasta kokee koko demokraattisen prosessin itselleen vieraana tai vaikutukseltaan vähäisenä asiana. Kuumentuneessa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä vaalien lopputulosta on vaikea ennakoida. Äänestäjien valintojen ymmärtämiseksi on tärkeää tuntea taustalla heijastuvan poliittisen polarisaation eri ilmenemismuotoja ja polarisaation keskeisiä ajureita.

POLIITTISEN POLARISAATION ERI MUODOT

Politiikan toimintaympäristöä on leimannut parin viimeisen vuosikymmenen ajan eri tavoin ilmenevä polarisaatiokehitys. Erimielisyys politiikan eri asiakysymyksistä eli *ideologinen polarisaatio* on voimistunut useimmissa liberaaleissa demokratioidissa (Casal Bértoa ja Rama 2021; Dalton 2021). Näkemysten eriytyminen näkyy sekä perinteistä pääoman ja työn välistä jännitettä ja jakopolitiikkaa jäsentävällä vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella että identiteettipolitiikkaan ja kulttuurisotiin nivoutuvalla sosiokulttuurisella liberaali–konservatiivi-ulottuvuudella. Erityisesti niin kutsutut GAL-TAN-kysymykset (Green-Alternative-Libertarian vs. Traditional-Authoritarian-Nationalist), kuten suhtautuminen ilmastotoimiin, maahanmuuttoon ja vähem-

Sukupuoli on poliittisen polarisaation tuorein ulottuvuus.

mistöjen oikeuksiin, jakavat puolueita ja niiden äänestäjiä yhtäältä viherliberaalien arvojen ja toisaalta kansalliskonservatiivisten ja autoritaaristen arvojen kannattajiin (Hooghe ym. 2002; Marks ym. 2006).

Vasemmisto–oikeisto- ja liberaali–konservatiivi-ulottuvuus nivoutuvat toisiinsa erilaisin yhdistelmin (Im ym. 2019; Kriesi ja Schulte-Cloos 2020). Poliitikassa asettuvat yhä vahvemmin vastakkain globaalia ja kansallista tasoa korostavat näkökulmat, yhtenäiskulttuuria ja monimuotoisuutta korostavat arvot sekä erilaiset käsitykset siitä, mitkä asiat kuuluvat demokraattisen päätöksenteon piiriin ja mitkä voidaan jättää markkinoiden ratkaistavaksi (vrt. Paloheimo ja Tiihonen 2020).

Suomessa ideologinen polarisaatio on ollut kansainvälisessä vertailussa jokseenkin maltillisella tasolla (Dalton 2021) heijastellen konsensusta ja jaettuja etuja painottavaa poliittista kulttuuria. Sen noususta eri ulottuvuuksilla on kuitenkin merkkejä myös meil-

lä (Isotalo ym. 2023), mikä nivoutuu osaksi laajempaa politiikan blokkiutumiskehitystä (Wass ym. 2024).

Sukupuoli on poliittisen polarisaation tuorein ulottuvuus. Eri puolilta maailmaa saatujen tutkimustulosten mukaan nuoret miehet ovat naisia konservatiivisempia, kun naiset kannattavat puolestaan liberaaleja ja talouspoliittisesti progressiivisiä arvoja (Burn-Murdoch 2024). Sukupuoli ikään kuin leikkaa sekä vasemmisto–oikeisto- että liberaali–konservatiivi-ulottuvuuden kahtia muodostaen siten itsessään uuden poliittisen jakolinjan.

Miehet myös äänestävät naisia useammin oikeistopopulistisia, radikaalioikeistolaisia puolueita ja ylipäänsä poliittisen kartan ääri-laidoilla sijaitsevia puolueita, joskin ero on pienempi niissä Euroopan maissa, joissa tasa-arvo on matalammalla tasolla ja miehet kokevat siten olettavasti asemansa vähemmän uhatuksi, ja joissa enemmistö väestöstä on katolisia (Givens 2004; Hartevelde ym.

2019; Immerzeel ym. 2015; Spierings ja Zaslove 2017). Naiset kannattavat miehiä useammin vihreitä tai vasemmistopuolueita (Coffè 2018). Naisten on huomattu karttavan radikaalioikeistopuolueita erityisesti niihin liittyvän sosiaalisen leiman ja ideologisen jyrkkyyden vuoksi (Hartevelde ym. 2019; Spierings ja Zaslove 2017), miksi osa puolueista onkin pyrkinyt kohdistamaan viestiään vahvemmin naisille (Campbell ja Erzeel 2018).

Politiikka on eriytynyt ideologisesti sukupuolen mukaan myös Suomessa. Vuoden 2023 eduskuntavaalitutkimuksen aineiston mukaan miehistä 53 prosenttia kertoi äänestäneensä kahta päähallituspuoluetta eli kokoomusta tai perussuomalaisia, mutta naisista ainoastaan kolmannes. Naisista 43 prosenttia äänesti jompaakumpaa vasemmistopuoluetta tai vihreitä, kun vastaava osuus miesten keskuudessa oli ainoastaan 29 prosenttia (Rapeli 2023, ks. myös Grönlund 2023). Naiset sijoittavat itsensä poliittisella kartalla vasemmalle ja liberaaleiksi selvästi useammin kuin miehet (Wass ja Kauppinen 2024).

Kuten kansainvälisissä tutkimuksissa, myös Suomessa sukupuolien välinen ero ilmenee erityisesti pyydetessä äänestäjää sijoittamaan itsensä poliittiselle kartalle (vrt. Sides 2024), mutta se on havaittavissa myös suhtautumisessa talouspolitiikkaan, sisäiseen turvallisuuteen ja kehitysapuun (Wass ja Kauppinen 2024). Miesten ja naisten välinen polarisoituminen ei myöskään koske ainoas-

taan nuorimpia äänestäjiä vaan näkyy myös 1960- ja 1970-luvuilla syntyneiden kohdalla, vaikkakin lievempänä (Isotalo ym. 2024).

Ideologisen eriytymisen rinnalla myös affektiivinen eli tunnepohjainen polarisaatio on kasvanut. Se ilmenee toisiin puolueisiin, niiden johtajiin ja kannattajiin kohdistettuina negatiivisina asenteina ja mielikuvina tai kanssakäymisen yleisenä välttämisenä (yhteenvetona ks. Röllicke 2023). Tunnepohjainen eriytyminen voi näin heijastua politiikan ohella muille sosiaalisen vuorovaikutuksen alueille (Westwood 2018) ja saada jopa väestöpoliittisia seurauksia, sillä poliittinen yhtenäisyys on usein tärkeä lähtökohta parinmuodostuksessa ja tyytyväisyydessä parisuhteeseen (esim. Alford ym. 2011; Peacock ja Pederson 2022).

Affektiiviseen polarisaatioon kiinnitettiin ensimmäiseksi huomiota Yhdysvalloissa osana demokraattien ja republikaanien välisten kiistojen kärjistymistä (Iyenger ym. 2012; Iyenger ym. 2019). Siitä on kuitenkin havaintoja myös monipuoluejärjestelmistä niin Euroopasta kuin ympäri maailmaa (esim. Gidron ym. 2020; Gidron ym. 2022; Hartevelde 2021; Hobolt ym. 2020; Knudsen 2021; Reiljan 2020; Reiljan 2024; Wagner 2021). Suomessa affektiivinen polarisaatio on lisääntynyt samanaikaisesti perussuomalaisten nousun kanssa ja vakiintunut nopeasti osaksi poliittista kulttuuriamme, vaikka se onkin ideologisen polarisaation tavoin

Suomessa affektiivinen polarisaatio on lisääntynyt samanaikaisesti perussuomalaisen nousun kanssa.

vielä kansainvälisesti suhteellisen vähäistä (Kawecki ja Kekkonen 2024; ks. myös Kekkonen 2023).

POLARISAATION AJURIT

Polarisaation kasvuun on monenlaisia taloudellisia ja kulttuurisia syitä. Nyky-yhteiskunnat jakautuvat yhä vahvemmin talouden globalisaation häviäjiin ja voittajiin, mikä kuvastuu myös äänestäjien itseymmärryksessä (Steiner ym. 2024). Äänestäjien mieliä painavat kasvava taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoistumiskehitys, ilmasto- ja ympäristökriisi ja näiden kiihdyttämä globaali muuttoliike sekä automatisaation ja tekoälyn myötä yhä epävarmemmaksi käyvät työllisyysnäköymät.

Kansalaisten huoli niin henkilökohtaisen sosiaalisen aseman heikkenemisestä kuin kotimaan pärjäämisestä globaalissa kilpailussa syventää yhteiskunnallista vastakkainasettelua. Amerikkalaisessa tutkimuksessa on havaittu, että sukupolvet, jotka ovat kasvaneet taloudellisen taantumien oloissa, ovat taipuvaisempia hahmottamaan yhteiskunnan nollasummapelinä, jossa yhden yhteis-

kuntaryhmän tai valtion vaurastuminen on mahdollista ainoastaan toisen kustannuksella.

Nollasumma-mentaliteetti voi synnyttää passivoivan kokemuksen poliittisesta osattomuudesta (ks. Wass ja Blais 2017) tai vaihtoehtoisesti purkautua kritiikkinä maahanmuuttajia tai sosiaaliturvan varassa eläviä kohtaan. Kaventuvat tulevaisuudennäköymät lisäävät todennäköisyyttä äänestää kansallista yhtenäisyyttä nostalgisoivia radikaali-oikeistopuolueita (vrt. Im ym. 2023), jotka ovat monissa Euroopan maassa liittoutuneet perinteisen talouskonservatiivien kanssa ajaakseen talouskuria ja maahanmuuton rajoituksia edistävää politiikkaa.

Toisaalta finanssikriisin jälkimainingeissa myös useat vasemmistopopulistiset liikkeet kasvattivat suosiotaan ja nousivat jopa hallitusvastuuseen, kuten Espanjan Podemos ja Kreikan Syriza, mikä osaltaan lisäsi politiikan keskipakoistumista samalla kun perinteisten valtapuolueiden kannatus laski (Hobolt ja Tilley 2016). Äänestäjien mieliä kiristää siis saman tyyppinen ruuvi, joka kiertää etenkin nuoria miehiä oikealle etsimään ratkaisuja tiukasta talous- ja maa-

hanmuuttopolitiikasta ja vastaavasti naisia vasemmalle painottamaan hyvinvointivaltion tuottamia tulonsiirtoja, kestävästä ilmasto-politiikkaa ja ihmisoikeuksia (Kantola ym. 2022; Wass ja Kauppinen 2024).

Monet keskustaoikeistolaiset ja sosiaalidemokraattiset puolueet ovat pyrkineet vastaamaan populistipuolueiden asettamaan haasteeseen jäljittelemällä niiden ajamaa politiikkaa. Taustalla toimii virheellinen oletus etenkin sosiaalidemokraattisten puolueiden perinteisten äänestäjien asteittaisesta siirtymisestä radikaalioikeiston kannattajiksi, vaikka yhdeksästä Euroopan maasta saadun tutkimusnäytön perusteella suurin osa niiden äänistä on menetetty etenkin

toisille vasemmistopuolueille ja vihreille (Abou-Chadi ym. 2024). Maahanmuuton ja taloudellisen niukkuuden korostuminen politiikan asialistalla on puolestaan vain lisännyt radikaalioikeistopuolueiden kannatusta ja syventänyt siten kuilua niiden äänestäjien ja liberaalimpia arvoja ja progressiivisempaa talouspolitiikkaa tukevien ihmisten välillä (Abou-Chadi ym. 2022; Bremer 2024; Enggist 2024; Krause 2023).

Populistipuolueiden pyrkimys tehdä ”kansanomaista” politiikkaa on myös koventanut poliittista retoriikkaa ja vahvistanut vastakkainasetteluja: karkea kielenkäyttö, alatyyliset heitot, poliittinen epäkorrektius sekä suorainen kiusaaminen ovat tapa erottautua elii-

KUVAN LÄHDE: UNSPLASH

KUVIEN LÄHDE: UNSPLASH

tille ominaisesta hillitystä käytöskoodistosta ja teknokraattisen huolitellusta ilmaisusta (Moffitt 2016). Populistipuolueiden äänestäjät ovatkin muita herkempiä erkaantumaan tunnepohjaisesti toisten puolueiden äänestäjistä, ja vastaavasti affektiivisen polarisaation on havaittu olevan yleisempää maissa, joissa populistipuolueiden kannatus on korkea ja ulottuvan niissä muihinkin kuin populistipuolueiden äänestäjiin.

Sosiaalisen median poliittisia erimielisyyksiä, ennakkoluuloja ja stereotyyppioita ruokkiva toimintalogiikka on eriarvoistumiskehityksen ja nollasummamentaliteetin ohella kolmas yhteiskunnallisen eriytymisen keskei-

nen ajuri (yhteenvedona ks. Kubin ja von Sikorski 2021). Sosiaalinen media kiihdyttää affektiivista polarisaatiota vahvistamalla jakoa myönteisiä tunteita herättäviin ”meihin” ja suuttumuksen, vihan tai suoranaisen inhon kohteeksi joutuviin ”muihin”.

Sosiaalinen media lisää äänestäjän tunnetta siitä, että häneen kohdistuu toisten puolueiden kannattajien taholta kielteisiä tunteita. Sosiaalisen median vaikuttajat, jotka ammentavat sukupuolten välisestä vastakkainasettelusta ja puolustavat perinteisiä sukupuolittuneita valtarakenteita, ovat osaltaan myös edistäneet nuorten miesten ja naisten välistä polarisaatiota.

Kokeellisissa tutkimuksissa on osoitettu, että tiedon lisääminen ei kavenna polarisaatiota vaan saattaa nurinkurisesti jopa lisätä sitä.

KILPAILEVAT TILANNEKUVAT JA TULEVAISUUSKENAARIOT

Poliittinen polarisaatio on kiihtynyt samanaikaisesti, kun tiedon määrä ja sen saavutettavuus ovat kasvaneet demokratioissa räjähdysmäisesti. Osaltaan kyse on siitä, että mediaympäristön moninaistumisen myötä äänestäjien on mahdollista pääosin altistua omia poliittisia näkemyksiä tukevalle informaatiolle (Steppat ym. 2022).

Toisaalta eri ihmiset tulkitsevat samaakin tietoa toisistaan poikkeavasti. Tämä näkyy esimerkiksi äänestäjien käsityksissä yhteiskunnan eriarvoisuuden tasosta (Norton ja Ariely 2011) tai omasta sijoittumisesta ansiotulojen jakaumassa (esim. Cruces ym. 2013).

Vastaavasti subjektiiviset käsitykset vallitsevasta tilanteesta vaikuttavat poliittisiin valintoihin jopa enemmän kuin faktuaalinen tieto (Gärtner ym. 2023). Kokeellisissa tutkimuksissa on osoitettu, että tiedon lisääminen ei kavenna polarisaatiota vaan saattaa nurinkurisesti jopa lisätä sitä, koska ihmiset tulkitsevat tietoa tavoilla, jotka vahvistavat omakuttuja poliittisia kantoja (yhteenvedona ks. Marino ym. 2024).

Vaaleissa kilpailevat puolueet ja ehdokkaat pyrkivät vakuuttamaan äänestäjät tarjoamansa vaihtoehdon mielekkyydestä. Tilanetta hankaloittaa se, mikäli potentiaaliset kannattajat eroavat toisistaan paitsi näkemyksissään yhteiskunnan nykytilasta, myös käsityksissään sen tulevaisuuden kehityksestä. Johdonmukaisuuteen pyrkivä ehdokas ei voi tarjota yhtä tilannekuvaa tai skenaariota tietylle ryhmälle ja toista toiselle.

Toisistaan poikkeavat käsitykset nykyisyydestä ja tulevaisuudesta toimivat tällöin polarisaation kiihdyttimenä, koska kamppailua ei käydä ainoastaan siitä, miten asioiden tulisi olla vaan siitä, miten ne ovat. Erkanevat tulevaisuushorisontit vaikuttavat puolestaan siihen, millaiset ratkaisuvaihtoehdot vaikuttavat ylipäänsä mahdollisilta, mikä tekee eri vaihtoehtojen välillä liikkumisen vaikeaksi.

VAALITULOKSIA ON ENTISTÄ VAIKEAMPI ENNAKOIDA

Voimakkaasti polarisoituneessa toimintaympäristössä vaalit saattavat tuottaa monenlaisia yllätyksiä. Tämä ei kuitenkaan

Polarisaatio ei ole pelkästään negatiivinen ilmiö.

välttämättä tarkoita usein ennen vaaleja ennakoitua populistien voittokulkua.

Puolaan muodostettiin lokakuun 2023 parlamenttivaalien jälkeen koalitionhallitus Eurooppa-myönteisen maltillisen oikeiston edustajan **Donald Tuskin** johdolla, minkä tulkittiin laajasti merkitsevän maan paluuta demokraattisemman kehityksen tielle. Tuskin johtama koalitio voitti myös kesäkuun eurovaaleissa.

Laitaoikeiston nousu jäi eurovaaleissa ylipäänsä odotettua loivemmaksi, vaikka laitaoikeistoon lukeutuvat puolueet saavuttivatkin merkittäviä vaalivoittoja useassa jäsenmaassa, kuten Alankomaissa, Itävallassa, Ranskassa ja Saksassa. Yhdysvaltojen marraskuun presidentinvaaleissa demokraattien **Kamala Harris** on noussut nopeasti kansallista etua painottavaa populistista politiikkaa edustavan **Donald Trumpin** vahvaksi haastajaksi.

Polarisaatio ei ole pelkästään negatiivinen ilmiö, sillä se selkeyttää politiikassa tarjolla olevia vaihtoehtoja ja korostaa siten vaalien merkitystä. Pitkälle edetessään polarisaatio

kuitenkin syventää politiikan blokkiutumiskehitystä, mikä sopii heikosti monikriisiseen aikaan, jossa pandemia, sotilaalliset konfliktit ja ilmaston lämpenemisen seuraukset seuraavat toisiaan synnyttäen monimutkaisesti hallittavia kokonaisuuksia (Lawrence ym. 2024; Lähde 2023).

Kilpailevien blokkien vaihtuva valta-asema tuottaa helposti politiikkaan tempoilevuutta, minkä myötä parlamentarismiin pohjautuvan poliittisen järjestelmän kyky tuottaa ratkaisuja alkaa vaikuttaa rajalliselta. Tämä voi osaltaan lisätä vahvaan johtajuuteen perustuvan autoritarismin suosiota, josta on merkkejä eri puolilla maailmaa. Polarisaatiota tuottavien ja ylläpitävien mekanismien ohella onkin tärkeää hahmottaa seurauksia, joita sen hyödyntämiseen politiikan polttoaineena voi liittyä.

—
Hanna Wass on yleisen valtio-opin dosentti ja valtiotieteellisen tiedekunnan varadekaani Helsingin yliopistossa.

KIRJALLISUUS

- Abou-Chadi, Tarik; Bischof, Daniel; Kurer Thomas ja Wagner, Markus 2024. The myth of vote losses to the radical right. Progressive Politics Research Network, <https://politicscentre.nuffield.ox.ac.uk/progressive-politics-research-network/research-briefs/>, 22.8.2024.
- Abou-Chadi, Tarik, Cohen, Denis ja Wagner, Markus 2022. The centre-right versus the radical right: the role of migration issues and economic grievances. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 48 (2), 366–384.
- Alford, John R., Hatemi, Peter K., Hibbing, John R., Martin, Nicholas G. ja Eaves Lindon J. 2011. The Politics of Mate Choice. *The Journal of Politics* 73(2), 362–379.
- Bremer, Björn 2024. Why social democratic parties do not benefit from orthodox fiscal policies. Progressive Politics Research Network. <https://politicscentre.nuffield.ox.ac.uk/progressive-politics-research-network/research-briefs/>, 22.8.2024.
- Burn-Murdoch, John 2024. A new global gender divide is emerging. *The Financial Times* 25.1.2024. <https://www.ft.com/content/29fd9b5c-2f35-41bf-9d4c994db4e12998>, 22.8.2024.
- Campbell, Rosie ja Erzeel, Silvia 2018. Exploring gender differences in support for rightist parties. *Politics ja Gender* 14 (1), 80–105.
- Casal Bértoa, Fernando ja Rama, José 2021. Polarization: What do we know and what can we do about it? *Frontiers in Political Science* 3, 687695.
- Coffé, Hilde 2018. Gender and the radical right. Teoksessa Jens Rydgren (toim.), *The Oxford handbook of the radical right*. Oxford: Oxford University Press, 200–211.
- Cruces, Guillermo, Pérez-Truglia, Ricardo ja Tetaz, Martin 2013. Biased perceptions of income distribution and preferences for redistribution: Evidence from a survey experiment. *Journal of Public Economics* 98, 100–112.
- Dalton, Russell 2021. Modeling ideological polarization in democratic party systems. *Electoral Studies* 72, 102346.
- Enggist, Matthias 2024. Why welfare chauvinism is not a winning strategy for the Left. Progressive Politics Research Network, <https://politicscentre.nuffield.ox.ac.uk/progressive-politics-research-network/researchbriefs/>, 22.8.2024.
- Gidron, Noam, Adams, James ja Horne, Will 2020. American affective polarization in comparative perspective. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gidron, Noam, Adams, James ja Horne, Will 2022. Who dislikes whom? Affective polarization between pairs of parties in Western democracies. *British Journal of Political Science*, 1–19, doi: 10.1017/S0007123422000394.
- Givens, Terri 2004. The radical right gender gap. *Comparative Political Studies* 37(1), 30–54.
- Grönlund, Kimmo 2023. Party choice. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Kim Strandberg (toim.), *Finland turned right: Voting and public opinion in the parliamentary election of 2023*. Åbo: Åbo Akademi University, 19–27.
- Harteveld, Eelco 2021. Fragmented foes: Affective polarization in the multiparty context of the Netherlands. *Electoral Studies* 71, 102332.
- Harteveld, Eelco, Dahlberg, Stefan, Kokkonen, Andrej ja Van Der Brug, Wouter 2019. Gender differences in vote choice: Social cues and social harmony as heuristics. *British Journal of Political Science* 49(3), 1141–1161.
- Hobolt Sara B., Leeper Thomas J., Tilley James 2021. Divided by the vote: Affective polarization in the wake of the Brexit referendum. *British Journal of Political Science* 51(4), 1476–1493.
- Hobolt, Sara B. ja Tilley, James 2016. Fleeing the centre: the rise of challenger parties in the aftermath of the euro crisis. *West European Politics* 39(5), 971–991.
- Hooghe, Liesbet, Marks, Gary ja Wilson, Carole J. 2002. Does left/right structure party positions on European integration? *Comparative Political Studies* 35(8), 965–989.
- Im, Zhen Jie, Wass, Hanna, Kantola, Anu ja Timo M. Kauppinen 2023. With status decline in sight, voters turn radical right: How do experience and expectation of status decline shape electoral behaviour? *European Political Science Review* 15(1), 116–135.
- Immerzeel, Tim, Coffé, Hilde ja van der Lippe, Tanja 2015. Explaining the gender gap in radical right voting: A cross-national investigation in 12 Western European countries. *Comparative European Politics* 13(2), 263–286.
- Isotalo, Veikko, Helimäki, Theodora, von Schoultz, Åsa ja Söderlund, Peter 2023. Suomalainen äänestäjä 2003–2023 – Den finländska väljaren. Helsinki: vaalitutkimuskonsortio.
- Isotalo, Veikko, Sipinen, Josefina ja Westinen, Jussi 2024. Sukupuolikiulu arvoissa ja puoluevalinnassa 2000-luvulla. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund (toim.), *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella: Eduskuntavaalitutkimus 2023*. Helsinki: oikeusministeriö, 245–274.
- Iyengar, Shanto, Sood, Gaurav ja Lelkes, Yphtach 2012. Affect, not ideology: A social identity perspective on polarization. *Public Opinion Quarterly* 76(3), 405–431.
- Iyengar, Shanto, Lelkes, Yphtach, Levendusky, Matthew, Malhotra, Neil ja Westwood, Sean J. 2019. The origins and consequences of affective polarization in the United States. *Annual Review of Political Science* 22, 129–146.
- Kantola, Anu, Aaltonen, Sanna, Haikkola, Lotta, Junnilainen, Lotta, Kuhakallio, Eeva, Patana, Pauliina, Timonen, Joonas ja Tuominen, Pekka 2022. Kahdeksan kuukauden Suomi. Helsinki: Gaudeamus.
- Kawecki, Daniel ja Kekkonen, Arto 2024. Affective polarization and puoluevalinta. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund (toim.), *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella: Eduskuntavaalitutkimus 2023*. Helsinki: oikeusministeriö, 224–274.
- Kekkonen, Arto 2023. Affective polarization in a multiparty democracy: Learning from the case of Finland. Helsinki: valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Knudsen, Erik 2021. Affective polarization in multiparty systems? Comparing affective polarization towards voters and parties in Norway and the United States. *Scandinavian Political Studies* 44(1), 34–44.
- Krause, Werner, Cohen, Denis ja Abou-Chadi, Tarik 2023. Does accommodation work? Mainstream party strategies

- and the success of radical right parties. *Political Science Research and Methods* 11 (1), 172–179.
- Kriesi, Hanspeter ja Schulte-Cloos, Julia 2020. Support for radical parties in Western Europe: Structural conflicts and political dynamics. *Electoral Studies* 65, 102–138.
- Kubin, Emily ja von Sikorski, Christian 2021. The role of (social) media in political polarization: a systematic review. *Annals of the International Communication Association*, 45(3), 188–206.
- Lawrence, Michael, Homer-Dixon, Thomas, Janzwood, Scott, Rockstöm, Johan, Renn, Ortwin, Donges, Jonathan F. 2024. Global polycrisis: The causal mechanisms of crisis entanglement. *Global Sustainability* 2024(7:e6), doi:10.1017/sus.2024.1.
- Marino, Maria, Iacono, Roberto ja Mollerstrom, Johanna 2024. (Mis-)perceptions, information, and political polarization: A survey and a systematic literature review. *European Journal of Political Economy* 85, 102578.
- Marks, Gary, Hooghe, Liesbet, Nelson, Moira ja Edwards, Erica 2006. Party competition and European integration in the East and West: Different structure, same causality. *Comparative Political Studies* 39(2), 155–175.
- Moffitt, Benjamin 2016. *The global rise of populism: Performance, political style, and representation*. Stanford: Stanford University Press.
- Norton, Michael I. ja Ariely, Dan 2011. Building a better America – one wealth quintile at a time. *Perspectives on Psychological Science* 6(1), 9–12.
- Paloheimo, Heikki ja Tiihonen, Aino 2020. Sosiaali-demokraattisten puolueiden kannatuspohjan muutos Länsi-Euroopassa. Teoksessa Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen ja Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos*. Eduskuntavaalitutkimus 2019. Helsinki: oikeusministeriö, 500–525.
- Peacock, Cynthia ja Pederson, Joshua R. 2022. Love and politics: The influence of politically (dis)similar romantic relationships on political participation and relationship satisfaction. *Human Communication Research* 48, 567–578.
- Reiljan, Andres. 2020. 'Fear and loathing across party lines' (also) in Europe: Affective polarisation in European party systems. *European Journal of Political Research* 59(2), 376–396.
- Reiljan, Andres, Garzia, Diego, da Silva, Frederico Ferreira ja Trechsel, Alexander H. 2024. Patterns of affective polarization toward parties and leaders across the democratic world. *American Political Science Review* 118(2), 654–670.
- Röllicke, Lena 2023. Polarisation, identity and affect – conceptualising affective polarisation in multi-party systems. *Electoral Studies* 85, 102655.
- Spierings, Niels ja Zaslove, Andrej 2017. Gender, populist attitudes and voting: Explaining the gender gap in voting for populist radical-right and populist radical left parties. *West European Politics* 40(4), 821–847.
- Steiner, Nils D., Mader, Matthias ja Schoen, Harald 2024. Subjective losers of globalization. *European Journal of Political Research* 63(1), 326–347.
- Steppat, Desiree, Castro Herrero, Laia ja Esser, Frank 2022. Selective exposure in different political information environments – How media fragmentation and polarization shape congruent news use. *European Journal of Communication* 37(1), 82–102.
- Wagner, Markus 2021. Affective polarization in multiparty systems. *Electoral Studies* 69, 102199.
- Wass, Hanna and Blais, André 2017. *Turnout*. Teoksessa Kai Arzhaimer, Jocelyn Evans ja Michael Lewis-Beck (toim.), *SAGE Handbook of electoral behaviour*. London: SAGE, 459–487.
- Wass, Hanna ja Kauppinen, Timo M. 2024. Sukupuolisakset äänestyslipulla: sukupuolen ja iän yhteys äänestäjien poliittisiin valintoihin. Teoksessa Anna Rajavuori (toim.), *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö.
- Wass, Hanna, Kärrylä, Ilkka, Luostari, Riku ja Isotalo, Veikko 2024. Äänestäjät ja ehdokkaat blokkiutuvassa politiikassa. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund (toim.), *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella: Eduskuntavaalitutkimus 2023*. Helsinki: oikeusministeriö, 44–65.
- Westwood, Sen, Iyengar, Shanto, Walgrave, Stefaan, Leonisio, Rafael, Miller, Luis ja Strijbis, Oliver 2018. The tie that divides: Cross-national evidence of the primacy of partyism. *European Journal of Political Research* 57(2), 333–354.